

ԱՇՈՏ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴՐՄԵՎՈՐՄԱՆ ՁԵՎԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՈՒՄ**

Հոդվածում անդրադարձ է կատարվել ինքնիշխանության սահմանադրական ամրագրման հիմնախնդիրների և դրսևորման ձևերի հետազոտությանը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական նոր կարգավորումների տեսանկյունից:

Հեղինակն ընդհանրացնելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ամրագրված դրույթների համակարգային վերլուծության արդյունքները, բացահայտել է «պետական ինքնիշխանություն», «ժողովրդական ինքնիշխանություն» և «ազգային ինքնիշխանություն» եզրույթների իրավական բովանդակությունը և նորմատիվ գործառույթային դերակատարությունը սահմանադրական կարգավորման զարգացման ժամանակակից միտումների շրջանակում:

Բանալի բառեր՝ *Սահմանադրություն, պետության ինքնիշխանություն, պետական ինքնիշխանություն, ժողովրդական ինքնիշխանություն, ազգային ինքնիշխանություն:*

Ժամանակակից սահմանադրություն ունեցող պետությունների համար ինքնիշխանությունը պետության հիմնական բնութագրիչների համակարգում դիտարկվում է առաջինը հավասարների շրջանակում: Դա վերաբերում է նաև ՀՀ Սահմանադրությանը, որի 1-ին հոդվածը հռչակում է. Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական և իրավական պետություն է:

Որպես սահմանադրական ամրագրում ունեցող հիմնարար սկզբունք՝ ինքնիշխանությունն առավել ընդհանուր ու ելակետային է, քանի որ արտահայտում է պետական իշխանության ներքին գերակայությունն ու լիիշխանությունն և արտաքին անկախությունը, որն էական է պետության կազմակերպման ու գործունեության համար:

Չնայած այն հանգամանքին, որ սահմանադրական հիմնարար այդ սկզբունքը հռչակվում էր նաև խորհրդային օրենսդրությամբ, այնուամենայնիվ, Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի կողմից 1990 թվականի օգոստոսի 23-ին ընդունված Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրով և Հայաստանի Հանրապետության 1995 թվականի հուլիսի 5-ի Սահմանադրությամբ (2005 և 2015 թվականների փոփոխություններով) ինքնիշխա-

նությունը նորովի դիտարկվեց ու ընկալվեց որպես սահմանադրական հիմնարար արժեք սահմանադրական այլ արժեքների համակարգում:

Այսպես, օրինակ, ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածի տրամաբանության շրջանակում Հայաստանի Հանրապետության որպես իրավական պետության հռչակումն ենթադրում է, որ ինքնիշխան և իրավական պետության հարաբերակցությունն ինքնին մատնանշում է որոշակի սկզբունքների ու հատկանիշների առկայություն, որոնք կարող են հնարավորություն տալ բացահայտել հենց ինքնիշխանության ոչ միայն իմաստը, բովանդակային սահմաններն ու դրսևորման բնութագրիչները, այլև՝ տարանջատել սահմանադրաիրավական այլ երևույթների նշանակությունից:

Այդ հանգամանքով պայմանավորված՝ անհրաժեշտ է մեթոդաբանական նոր մոտեցումներ ցուցաբերել պետության ինքնիշխանության որպես իրավական երևույթի հետազոտության ժամանակ: Ակնհայտ է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական կարգավորումների արդի զարգացումների շրջանակում ինքնիշխան պետության սահմանադրական սկզբունքն էական զարգացում է ստացել ընթացիկ օրենսդրությամբ: Հետևաբար, պետության ինքնիշխանության իրականացման հարցերն անհրաժեշտ է տեսականորեն իմաստավորել՝ հատկապես պետության ինքնիշխան իրավունքների նորմատիվային ամրագրման տեսանկյունից:

Պետության ինքնիշխանության սկզբունքի ամրապնդմանը զուգընթաց «պետական ինքնիշխանություն», «ժողովրդական ինքնիշխանություն» և «ազգային ինքնիշխանություն» եզրույթների իրավական բովանդակությունը և նորմատիվ գործառնության դերակատարությունը պատմական զարգացման ընթացքում ենթարկվել են որոշակի փոփոխությունների, և, չնայած ՀՀ Սահմանադրությունը, ինչպես նաև ընթացիկ օրենսդրությունն ամրագրում են դրույթներ ինքնիշխանության առնչությամբ, այնուամենայնիվ, ոչ միանշանակ կերպով է ընկալվում այդ հասկացությունների սահմանադրաիրավական իմաստը:

Սահմանադրական իրավունքի գիտության մեջ և սահմանադրաիրավական կարգավորումների համակարգում «ինքնիշխանություն» եզրույթի էական նշանակության ու դերի մասին հարցերի հետազոտությունը չի կարող իրական արդյունավետություն ապահովել՝ առանց հաշվի առնելու այն հանգամանքները, որոնք կյանքի են կոչել տվյալ կատեգորիան ու ծառայել պետության ինքնիշխանության տեսության առաջացմանը:

Բազմաթիվ սահմանադրականագետների կարծիքով՝ ինքնիշխանությունը դիտարկվում է սահմանադրական իրավունքի կառուցվածքի բաղկացուցիչ մաս, ինչը պայմանավորված է այն հիմնավորմամբ, որ այդ ինստիտուտն իր ամրագրումն է ստանում հենց սահմանադրական իրավունքի նորմերով¹:

¹ Ст'ю История политических и правовых учений. Под общ. ред. В.С. Нерсисяна. М: 2007. էջ 180, **Кистяковский Ф.** Лекция по общему государственному праву. М., 1912 // Теория государства и права: Хрестоматия: В 2 т. Т. 1. Государство / Автор-составитель М.Н.Марченко.

Սակայն շարադրված տեսակետի հետ դժվար է համաձայնվել, քանի որ պետության ինքնիշխանությունը արտահայտվում է գլխավորապես պետության իշխանության անկախության ու գերակայության ապահովմամբ: Պետական իշխանության նշված հատկանիշները մարմնավորում են պետության ինքնիշխան իրավունքների մեջ, մինչդեռ, վերջիններս ամրագրվում են ոչ թե սահմանադրական իրավունքի ինչ-որ առանձին ինստիտուտի, այլ սահմանադրաիրավական նորմերի գործնականում ողջ ամբողջությամբ:

Այսինքն, պետության ինքնիշխանությունը դրսևորվում է բազմապիսի հարաբերություններում, որոնց շրջանակներում իրականացվում է պետության գործունեությունը: Սակայն, հարկավոր է հաշվի առնել, որ սահմանադրաիրավական կարգավորման առարկայի մեջ են մտնում պետական իշխանության իրականացման ոչ միայն ձևերը, այլև անհատների, հասարակական կազմակերպությունների, սոցիալական այլ միավորումների քաղաքացիական վարքագծի ոչ պետական ձևերը: Ընդ որում՝ վերջինս ներառում է, օրինակ, այնպիսի ինստիտուտներ, ինչպիսիք են՝ քաղաքացիությունը, հասարակական միավորումների իրավունքը, տեղեկատվական իրավունքը և այլն:

Այդ կապակցությամբ հարց է ծագում, թե արդյո՞ք պետության ինքնիշխանությունն ամրագրող նորմերը ներառվում են միայն սահմանադրական իրավունքի ինստիտուտների կազմում, թե լուծվում են սահմանադրական իրավունքի ողջ համակարգում: Այդ առումով տեղին է նշել, որ տարբեր սահմանադրաիրավական ինստիտուտներով են դրանք ամրագրվում, օրինակ, Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության երաշխիքները:

Այլ կերպ ասած, պետության ինքնիշխանությունը կարելի է բնութագրել իբրև սահմանադրական կարգի սկզբունք, որը թեև ձևականորեն ամրագրված է միայն ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում, սակայն գործնականում այն իրականացվում է սահմանադրական իրավունքի բազմաթիվ ինստիտուտների նորմերով:

Այդ առումով համակարծիք ենք այն պնդման հետ, ըստ որի՝ պետության ինքնիշխանությունը հանդիսանում է այն սկզբունքը, որը կանխորոշում է սահմանադրաիրավական ողջ համակարգն ու դրա պետական կարգավորման սկզբունքների բովանդակությունը¹:

Բացի դրանից, պետության ինքնիշխանության դրսևորումներից մեկն է հանդիսանում ժողովրդի կողմից հավանությանն արժանացած կամ ընդունված Սահմանադրության, այսինքն՝ Հիմնական օրենքի առկայություն:

М.: 2004, էջ 344: **Еллинек Г.** Общее учение о государстве / СПб.: 2004. էջ 426. **Гродовский А.Д.** Сочинения. СПб.: 2001. էջ 385, **Алексеев Н.Н.** Идея государства. СПб.: 2007, էջ 247 և ուրիշներ.

¹ Տե՛ս **Дамдинов Б.Д.** Государственный суверенитет в системе принципов федеративного устройства России: некоторые проблемы теории и практики // Сибирский юридический вестник. 2003. N4. էջ 19: Ճիշտ է, ներկայացվում է, որ բերված համատեքստում պետական կարգավորման հասկացությունը հարկավոր է հասկանալ բավականաչափ ընդգրկուն կերպով:

նը, որը սահմանված է սահմանադրի կողմից, այլ ոչ թե պարտադրված որևէ այլ պետությունների ու միջազգային կազմակերպությունների կողմից: Եվ տվյալ դեպքում սահմանադրաիրավական այն նորմերը, որոնք սահմանում են սահմանադրության մշակման, ընդունման ու փոփոխման կարգը, վերաբերում են սահմանադրական իրավունքի ինքնուրույն ինստիտուտին¹:

Ժամանակակից իրավագիտության առանցքային հաջորդ հիմնահարցերից է ժողովրդական ինքնիշխանության, ազգային ինքնիշխանության ու պետական ինքնիշխանության հարաբերակցության մասին հարցը: Հենց ինքնիշխանության բովանդակության մեջ հիմնական համակարգային բաղադրիչի դերին են հավակնում՝ պետական ինքնիշխանությունն ու ժողովրդի ինքնիշխանությունը, քանի որ ժողովրդին է վերապահված երկրի քաղաքական համակարգը, տնտեսական ու սոցիալական կարգերի հիմնական սկզբունքները սահմանելու գլխավոր ու անօտարելի իրավունքը:

Ժողովրդավարական պետության պարագայում պետական իշխանությունն ու ժողովրդի իշխանությունը կազմում են իշխանության նույն համակարգը: Սակայն, անհրաժեշտ է նկատել, որ ժողովրդական ու պետական ինքնիշխանությունը կարող են համընկնել, որը բնորոշ է ժողովրդավարական պետություններին, և չհամընկնել քաղաքական այլ ռեժիմների ժամանակ: Այդ իմաստով պետական իշխանությունը հանդիսանում է ժողովրդի իշխանության դրսևորման գլխավոր ձևը:

Բացի այդ, պետական իշխանության ինքնիշխան բնույթի վերաբերյալ անհրաժեշտ է նկատել դրա ածանցյալ բնույթը ժողովրդի ինքնիշխանությունից²: Պետական իշխանության ածանցյալ բնույթի մասին դրույթն իր սահմանադրական ամրագրումն է ստացել ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, համաձայն որի. «Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով»:

Սակայն, եթե պետական իշխանության մեջ արտահայտվում է ողջ ժողովրդի ու պետության կամքը, ապա տեղական ինքնակառավարման մեջ իրականացվում է միայն համայնքի բնակչության կամքը: Ուստի, չի կարելի խոսել, որ տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջոցով ժողովուրդը մասնակցում է իր իշխանության իրականացմանը³:

¹ Տե՛ս **Баглай М.В.** Конституционное право Российской Федерации. М.: Норма, 2006. էջ 32:

² Մասնավորապես, պառլամենտական իշխանության որպես ժողովրդի ինքնիշխանությունից ածանցվող երևույթի վերաբերյալ իր հետազոտությունն է կատարել նաև պրոֆեսոր Ա.Հարությունյանը: Մանրամասն տե՛ս **Арутюнян А.Ш.** Конституционализм: проблемы постсоветской реальности. – М.: Норма, 2013, էջ 132:

³ Հայաստանի Հանրապետությունում 2015 թվականի սահմանադրական կարգավորումների համատեքստում վերանայվել է տեղական ինքնակառավարման հասկացության բովանդակությունը, ընդգծվել այն գաղափարը, որ տեղական ինքնակառավարման մարմինները լուծում են ոչ թե պարզապես «համայնքային նշանակության», այլ՝ «համայնքային նշանակության հանրային հարցեր»՝ դրանով իսկ ընդգծելով այդ մարմինների սահմանադրական կար-

Ժողովրդի ինքնիշխանությունը իրենից ներկայացնում է ժողովրդի կողմից պետական ողջ իշխանության իրավաբանորեն ու փաստացի տնօրինում, քանի որ ժողովուրդն է հանդես գալիս իբրև այդ իշխանության միակ աղբյուրն ու կրողը: Այս հիմնավորմամբ կարելի է պնդել, որ ժողովրդի ինքնիշխանությունը հանդես է գալիս որպես պետական իշխանության ինքնիշխանության հիմք: Եթե ժողովուրդը կորցնում է ինքնիշխանությունը, ապա պետական իշխանությունն ինքնաբերաբար կորցնում է իր ինքնիշխան բնույթը:

Պետական ինքնիշխանությունը սահմանափակված է ժողովրդի ինքնիշխանությամբ, որին պատկանում է երկրի տնտեսական, սոցիալական ու քաղաքական համակարգերը սահմանելու բարձրագույն իրավասությունը: Միաժամանակ, պետական ինքնիշխանությունը՝ դա ժողովրդի կամքից բխող բարձրագույն իշխանությունն է, որն իր արտացոլումն է գտնում պետության կողմից ազգային ու միջազգային իրավունքի շրջանակներում սեփական գործառնությունների իրականացման գործում:

Այդ համադրումից հետևում է, որ պետական իշխանությունը, իր հերթին, խստորեն կախվածության մեջ է գտնվում իր աղբյուրից ու կրողից: Որքան բարձր է պետական իշխանության կախվածության աստիճանն իր կրողից, այնքան ավելի մեծ է իր ինքնիշխանության աստիճանը:

«Պետական ինքնիշխանություն», «ժողովրդական ինքնիշխանություն» ու «ազգային ինքնիշխանություն» հասկացությունների բովանդակության բացահայտման ու իրենց գործնական նշանակության մեջ առաջին տեղում գտնվում է ժողովրդական ինքնիշխանությունը, որն արտացոլում է ժողովրդի բարձրագույն, անօտարելի իրավունքը որոշելու սեփական ճակատագիրը, լինել պետության ու հասարակության մեջ իշխանության միակ, ոչ մեկից ու ոչնչից չկախված կրողն ու արտահայտողը:

Ժողովրդական ինքնիշխանությունից ածանցվում է պետական ինքնիշխանությունը: Դրանք սերտորեն փոխկապակցված են և անբաժանելի կերպով համագոյակցում են պետական ու հասարակական կյանքում: Այդ հարաբերակցությունն ենթադրում է պետության կարողություն ներքին ու արտաքին քաղաքականությունն ինքնուրույն որոշելու՝ մարդու ու քաղաքացու իրավունքների պահպանման, ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության ու միջազգային իրավունքի նորմերի պահպանման պայմաններում¹:

Առավել խնդրահարույց է ազգային ինքնիշխանության էության բացահայտման հիմնախնդիրը: Վերջինս ավանդաբար ընկալվում է իբրև ինքնիշխան ազգի բարձրագույն անօտարելի իրավունք՝ սեփական ճակատագիրը սահմանելու, ազգային-պետական կարգավորման այս կամ այն ձևը

գավիճակի հանրային արժեքը (ՀՀ Սահմանադրության (2015 թվականի փոփոխություններով) 179-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

¹ Տե՛ս **Золотарева М.В.** Национальный суверенитет: на стыке права и политики // Федерализм. N3, 2009. էջ 141-142:

ընտրելու, քաղաքական, տնտեսական, սոցիալ-մշակութային, ազգային և այլ բնույթի հարցերը լուծելու իրավունք՝ հաշվի առնելով օբյեկտիվ պատմական պայմանները:

Ազգային ինքնիշխանությունը ժողովրդական ինքնիշխանության հետ նույնականացումը բնորոշ է ձևավորված քաղաքացիական հասարակություն ունեցող զարգացած երկրներում: Մյուս կողմից, անհրաժեշտ է հաշվի առնել ազգային ինքնիշխանության իբրև էթնիկ ընդհանրության ինքնապաշտպանության իրավունք, որը նաև կարող է ընկալվել որպես ազգի ինքնորոշման իրավունք¹:

Ազգային ինքնիշխանության այդպիսի մեկնաբանությունից հետևում է, որ ազգը չի կարող իրականացնել սեփական լիարժեք ու քաղաքական ազատությունը՝ առանց որոշակի պետական կազմակերպության ու դրա իշխանական կառույցների: Ընդ որում, սակայն, անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ ոչ բոլոր էթնիկական միասնություններն ի վիճակի են ինքնուրույն ձևակերպել իրենց պետականությունն ու ձեռք բերել համապատասխան ինքնիշխանություն²:

Այսպիսով, «պետական ինքնիշխանություն», «ժողովրդական ինքնիշխանություն» և «ազգային ինքնիշխանություն» հասկացությունները համարժեք չեն, այլ սերտորեն փոխկապակցված են ու գործում են միասնական համակարգում: Ինքնիշխանության բոլոր այդ տարատեսակներն ունեն ընդհանուր բաղադրատարրեր՝ գերակայություն, անկախություն, անօտարելիություն և միասնություն: Իսկ ինքնիշխանության միասնականությունը նշանակում է, որ դրա սուբյեկտը, կրողը հանդիսանում են ժողովուրդը, ազգը, պետությունը:

Միաժամանակ, պետական ինքնիշխանությունը որպես սահմանադրական իրավունքի գիտության առանցքային ինստիտուտ և գաղափար, ունի գենետիկական կապ սահմանադրական իրավունքի ողջ համակարգի հետ, միաժամանակ հանդիսանալով պետական կարգավորման կարևորագույն հարց: Այն ունի ածանցյալ բնույթ, սակայն, եթե պետական իշխանության

¹ Տե՛ս **Карапетян Л.М.** Федеративное устройство Российского государства. М., 2001. էջ 228:

² Հարկ է նշել, որ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն՝ իր 2014 թվականի նոյեմբերի 14-ի ՄԴՈ-1175 որոշմամբ ևս անդրադարձ է կատարել այդ եզրույթների բովանդակության և նշանակության բացահայտմանը: Այսպես, ըստ Սահմանադրական դատարանի որոշման տրամաբանության՝ 1) պետական ինքնիշխանությունն ենթադրում է, որ, ա) պետական իշխանությունն ունի գերակայություն ու անկախություն երկրի ներսում և միջազգային հարաբերություններում, բ) միայն ինքնիշխան պետությունն ունի միջազգային իրավասուբյեկտի կարգավիճակ, գ) երկրի ներսում ինքնիշխան պետությունն ինքն է սահմանում և պահպանում իր երկրի իրավակարգը՝ անհրաժեշտության դեպքում գործադրելով պետական հարկադրանքի միջոցներ, դ) պետական ինքնիշխանությունը տարածվում է երկրի ամբողջ տարածքի վրա, բացառում է երկիշխանությունը, միակ լեզվաբան իշխանությունն է իրականացնում օրենսդիր, գործադիր և դատական գործառնությունները, 2) ժողովրդական ինքնիշխանության էությունն է ճանաչել ժողովրդի՝ իշխանության միակ կրող ու աղբյուր լինելը, 3) ազգային ինքնիշխանությունն նշանակում է ազգի իրավունքն՝ ինքնուրույն և ազատորեն որոշել իր մշակութային, սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական կեցությունը: Մանրամասն տե՛ս սույն աշխատանքի 3.1 ենթագլուխը:

մեջ արտահայտվում է ողջ ժողովրդի ու պետության կամքը, ապա ժողովրդի ինքնիշխանությունը իրենից ներկայացնում է ժողովրդի կողմից պետական ողջ իշխանության իրավաբանորեն ու փաստացի տնօրինում, քանի որ հենց ժողովուրդն է հանդես գալիս իբրև այդ իշխանության միակ աղբյուրն ու կրողը:

Այս հիմնավորումներով պայմանավորված անհրաժեշտ է կարևորել հետևյալը.

ա) ժողովրդի ինքնիշխանությունը հանդես է գալիս որպես պետական իշխանության ինքնիշխանության հիմք, իսկ, եթե ժողովուրդը կորցնում է ինքնիշխանությունը, ապա պետական իշխանությունն ինքնաբերաբար կորցնում է իր ինքնիշխան բնույթը,

բ) քաղաքացիական հասարակություն ունեցող ժողովրդավարական պետություններում ազգային ինքնիշխանությունը նույնականացվում է ժողովրդական ինքնիշխանության հետ, սակայն անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ ազգային ինքնիշխանության իբրև էթնիկ ընդհանրության ինքնապաշտպանության իրավունք, ընկալվում է նաև որպես ազգի ինքնորոշման իրավունք, ինչը նշանակում է, որ ազգը չի կարող իրականացնել սեփական լիարժեք ու քաղաքական ազատություն՝ առանց որոշակի պետական կազմակերպության ու դրա իշխանական կառույցների¹:

Այսպիսով, կատարելով ամփոփում, անհրաժեշտ է նշել, որ ժամանակակից սահմանադրական իրավունքի արդիականացման պայմաններում Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության էության իմաստավորումը, դրա իրավական բովանդակության սահմանումը անհրաժեշտ են հենց պետության ներքին և արտաքին գործունեության արդյունավետության բարձրացման համար համապատասխան երաշխիքների ձևավորման, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության պետական կառուցվածքի ու ազգային անվտանգության հիմնախնդիրների գիտական հետազոտման նպատակով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Գրիգորյան Հ.**, Ժան-Ժակ Ռուսոյի «Ժողովրդի ինքնիշխանության» ուսմունքը և իրավաստեղծ գործունեության արդի հիմնախնդիրները // Օրենք և իրականություն: 2008: N9, 121 էջ,

2. **Խաչատրյան Ա.Ա.** Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության հիմնախնդիրները սահմանադրական ժամանակակից կարգավորումների համատեքստում և դրանց լուծումները միջազգային իրավական ու սահմանադրական արդարադատության պրակտիկայում, -Եր.: 2016, 166 էջ,

3. Սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի դրույթները և դրանց իրացման հիմնական ուղղությունները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտագործնական հետազոտություն) / **Գ.Բ.Դանիելյան, Վ.Ա.Այվազյան, Ա.Ա.Մանասյան.** -Եր., 2015, 240 էջ,

¹ Տե՛ս **Խաչատրյան Ա.Ա.** Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության հիմնախնդիրները սահմանադրական ժամանակակից կարգավորումների համատեքստում և դրանց լուծումները միջազգային իրավական ու սահմանադրական արդարադատության պրակտիկայում, -Եր.: 2016, էջ 43-49:

4. **Арутюнян А.Ш.** Конституционализм: проблемы постсоветской реальности. – М.: Норма, 2013, 342 էջ,
5. **Алексеев Н.Н.** Идея государства. СПб: 2007, էջ 247
6. **Баглай М.В.** Конституционное право Российской Федерации. М.: Норма, 2006. 654 էջ,
7. **Гродовский А.Д.** Сочинения. СПб.: 2001. էջ 385,
8. **Дамдинов Б.Д.** Государственный суверенитет в системе принципов федеративного устройства России: некоторые проблемы теории и практики // Сибирский юридический вестник. 2003. N4. էջ
9. **Еллинек Г.** Общее учение о государстве / СПб.; 2004. էջ 426.
10. **Золотарева М.В.** Национальный суверенитет: на стыке права и политики // Федерализм. N3, 2009. էջ 141-142:
11. История политических и правовых учений. Под общ. ред. В.С. Нерсесяна. М: 2007. էջ 180,
12. **Карапетян Л.М.** Федеративное устройство Российского государства. М., 2001. էջ 228:
13. Кистяковский Ф. Лекция по общему государственному праву. М., 1912 // Теория государства и права: Хрестоматия: В 2 т. Т. 1. Государство / Автор-составитель **М.Н.Марченко**. М.: 2004, էջ 344:
14. **Stephen D.Krasner.** Promlematic Sovereignty, New York: 2001 // Конституционное право и политика. Юр., фак. МГУ, 2012, 726 էջ:

АШОТ ХАЧАТРЯН

доктор юридических наук, профессор

АРАМ ХАЧАТРЯН

кандидат юридических наук

ФОРМЫ ПРОЯВЛЕНИЯ СУВЕРЕНИТЕТА ГОСУДАРСТВА В КОНТЕКСТЕ МОДЕРНИЗАЦИИ КОНСТИТУЦИОННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

В статье были затронуты проблемы исследования суверенитета конституционного закрепления и форм его проявления в контексте современного конституционного регулирования Республики Армения.

Обобщая результаты системного анализа положений закрепленных в Конституции Республики Армения, выявлено правовое содержание и функциональные роли понятий «государственный суверенитет», «народный суверенитет», «национальный суверенитет» в контексте современных тенденций конституционного регулирования.

ASHOT KHACHATRYAN

Doctor of Law, Professor

ARAM KHACHATRYAN

PhD in Law

FORMS OF SOVEREIGNTY MANIFESTATION IN THE SCOPE OF CONSTITUTIONAL REGULATIONS' MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

The article discusses the issues of constitutional fixing of sovereignty and the observation of manifestation forms from the viewpoint of new Constitutional Regulations of the Republic of Armenia.

The author, summarizing the results of the systematic analysis of the provisions fixed in the Constitution of the Republic of Armenia, has discovered the legal content of "State sovereignty", "Public self-government" and "National sovereignty" and the normative functional role within the framework of modern trends of constitutional regulation.

ԻԶԱ ԻՄԿԱՆԴԱՐՅԱՆ

Հայ-Ռուսական համալսարանի,
Սահմանադրական և մոնիցինգայալ իրավունքի
ամբիոնի հայցորդ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ
ԱԶԱՏ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՄԱԿ-Ի ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ,
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
ԴԱՇՆԱԳՐԻ ԽՈՐԱՊԱՏԿԵՐՈՒՄ**

Հոդվածը նվիրված է Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական ժամանակակից կարգավորումների շրջանակում աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունքի իրացման առանձին հիմնահարցերի հետազոտությանը, հատկապես ՄԱԿ-ի 1966 թվականի Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին դաշնագրի դրույթների հիման վրա ձևավորված պրակտիկայի հաշվառման համատեքստում:

Բանալի բառեր՝ աշխատանքի իրավունք, աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունք, աշխատանքի հասանելիություն, աշխատանքի հնարավորություն, պետության պարտավորություններ

Հազարամյակների ընթացքում միմյանց հերթափոխող քաղաքակրթությունների շարքը և դրանցով պայմանավորված գաղափարախոսությունների փոփոխությունները ոչ մի կերպ չեն ազդել մարդկային քաղաքակրթական արժեքների վրա, որոնք գնահատվել են թե՛ հին ժամանակներում, թե՛ գիտատեխնիկական առաջընթացի մեր օրերին: Այդ արժեքները խարսխված են բարության, միմյանց նկատմամբ հարգանքի, ինչպես նաև մարդու իրավունքների ճանաչման և դրանց պաշտպանության իրավական կառուցակարգերի ու ընթացակարգերի վրա:

1993 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունը, միանալով ՄԱԿ-ի Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրին, աշխատանքի իրավունքի արդյունավետ իրացման առումով որոշակի պարտավորություններ ստանձնեց: Անշուշտ, դաշնագրով ներկայացված իրավակարգավորումների շրջանակը լայն է, որոնք առնչվում են ոչ միայն աշխատանքային իրավունքների հետ: Հենց այս դաշնագրի իրավա-